

УДК 342: 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.26>

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ В МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ»: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Колб С.О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Волинського інституту імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ МАУП»,
адвокат АО «Бона Фіде»
e-mail: Kolbserhii86@gmail.com*

Пирога І.С.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
e-mail: maksa7@meta.ua*

Савчин А.М.
*докторант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
e-mail: andrii.savchyn@uzhnu.edu.ua*

Колб О.С., Пирога І.С., Савчин А.М. Право на інформацію в мережі «Інтернет»: конституційно-правове регулювання.

Цифровізація суспільних відносин та державного управління – головний тренд сьогоднішнього дня. Упровадження цифрових технологій супроводжує кожного з нас у більшості сфер суспільного життя і зачіпає особисті, економічні, політичні та культурні права. Користування цифровими технологіями покликане спростити для громадян процес реалізації своїх прав, водночас ця тенденція створює умови, у яких ці права можуть бути порушені.

Інтернет як засіб масової комунікації сьогодні досяг такого рівня розвитку і впливу на суспільне життя, який потребує державного втручання у вигляді прийняття законів, що регулюють пов'язану з ним діяльність. З метою визначення напрямку такого регулювання у низці держав проведені спеціальні дослідження, створені громадські об'єднання, розробляються кодекси поведінки в інтернеті, обговорюються проекти законів.

Досліджуючи питання доступу до мережі «Інтернет», слід відзначити, що в реаліях сьогодення він виступає ключовим засобом, який дозволяє людям здійснювати своє право на свободу думок та їх вільне вираження. Це право є гарантованим Загальною декларацією прав людини і Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Характерною особливістю інтернету є те, що це не тільки засіб зв'язку та важливе джерело інформації, але й сучасна публічна інфраструктура, яка дозволяє кожній людині отримати доступ до культурних, освітніх, громадських, політичних та інших ресурсів, різноманітних послуг тощо. На сьогодні можемо відзначити, що у зв'язку з поширенням та розвитком мережі «Інтернет» все більше країн акцентують свою увагу на необхідності правового регулювання окресленої сфери.

Чинне законодавство України насамперед орієнтоване на захист персональних даних та безпеки особистості в мережі «Інтернет». Шляхом внесення спеціальних норм у базові закони створює умови для реалізації таких прав, як активне виборче право, право на освіту, право на доступ до правосуддя та інші права. Такий підхід характеризується фрагментарністю,

хоча цифровізація змушує законодавця та інших регуляторів у цій сфері створювати систему правового регулювання.

Ключові слова: інформаційні права людини, право на доступ до мережі «Інтернет», право на інформацію, реалізація прав людини, захист прав людини цифровізація.

Kolb O.S., Pyroha I.S., Savchyn A.M. The right to information on the Internet: constitutional and legal regulation.

Digitalization of public relations and public administration is the main trend of today. The introduction of digital technologies accompanies each of us in most areas of public life and affects personal, economic, political and cultural rights. The use of technologies is designed to simplify the process of exercising their rights for citizens, but at the same time this trend creates conditions in which these rights can be violated.

The Internet as a means of mass communication has today reached such a level of development and influence on public life that it requires state intervention in the form of adopting laws regulating related activities. In order to determine the direction of such regulation, special studies have been conducted in a number of states, public associations have been created, codes of conduct on the Internet are being developed, and draft laws are being discussed.

When studying the issue of access to the Internet, it should be noted that in today's realities it is a key means that allows people to exercise their right to freedom of thought and expression. This right is guaranteed by the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights. A characteristic feature of the Internet is that it is not only a means of communication and an important source of information, but also a modern public infrastructure that allows every person to gain access to cultural, educational, public, political and other resources, various services, etc. Today, we can note that due to the spread and development of the Internet, more and more countries are focusing their attention on the need for legal regulation of the outlined area.

The current legislation of Ukraine, primarily focused on the protection of personal data and personal security on the Internet, and also by introducing special norms into basic laws, creates conditions for the implementation of such rights as active suffrage, the right to education, the right to access to justice and other rights. This approach is characterized by fragmentation, although digitalization forces the legislator and other regulators in this area to create a system of legal regulation.

Key words: human information rights, the right to access the Internet, the right to information, the implementation of human rights, the protection of human rights, digitalization.

Постановка проблеми. Сучасні умови життя неможливо уявити без інформаційних технологій, які впливають на усі сфери людської життєдіяльності, які, з одного боку, спрощують її, а з іншого – створюють все більше проблем у реалізації та захисті прав людини. Безумовно, глобалізація та цифровізація суспільства призвели до ускладнення суспільних відносин, певною мірою розмили межі юрисдикції держав у цифровому просторі, а також змінили зміст прав людини та громадянина. До того ж, на теперішній час особливо гострою є проблема реалізації та захисту конституційних прав людини у цифровому просторі, пов'язаних з цифровізацією державного управління та впровадженням цифрових сервісів у діяльність органів публічної влади.

З одного боку, цей напрямок діяльності покликаний удосконалити державне управління, зробити його більш ефективним, оскільки інформаційні технології допомагають скорочувати терміни розгляду звернень громадян та міжвідомчої взаємодії, сприяють доступу до суспільно значущої інформації, що спрощує взаємодію заявників та органів державної влади як з виконавчими органами, так і судами; а з іншого – попри позитивний ефект упровадження цифрових технологій та їх масове поширення, необхідно розуміти, що найчастіше у громадян виникають проблеми реалізації своїх прав та їх захисту, пов'язані з технологіями, а також зростають ризики того, що права будуть порушені. Це зв'язано з тим, що не створено належних умов, що сприяють подоланню «цифрового розриву»: не кожен громадянин має доступ до мережі «Інтернет», не у всіх є необхідне матеріально-технічне забезпечення для цифрового взаємозв'язку, не кожен здатний освоїти технології, що пов'язано з фізіологічними або психологічними особливостями людини.

Упровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя призводить до необхідності правового регулювання суспільних відносин у тому випадку, якщо така цифровізація торкнеться прав та обов'язків громадян і юридичних осіб. Зручність та комфорт використання циф-

рових технологій не повинні применшувати права та свободи людини, яка визнається найвищою цінністю для держави.

На сьогоднішній день інтернет відіграє вагомий роль у житті кожної людини у всьому світі. Використання всесвітньої мережі «Інтернет» відкриває перед людством безліч нових можливостей для отримання інформації. Втім варто зауважити, що розвиток інтернету поставив питання щодо правового врегулювання відносин, що виникають між інтернет-користувачами, провайдерами та державою загалом. В умовах сьогодення кожна країна намагається врегулювати це питання шляхом обмеження або, навпаки, закріплення права доступу до інтернету у національному законодавстві.

Стан опрацювання проблеми. Право доступу до мережі «Інтернет» привертає все більшу увагу дослідників, серед яких: І.Л. Бачило, Б.М. Гоголь, А.В. Грищенко, І.М. Забара, М.М. Кийтайчик, В.О. Копилов, Б.А. Кормич, Т.А. Костецька, О.В. Кохановська, А. Крутських, Н.В. Кушакова, С.Ю. Лапін, І.І. Лукашук, А.В. Малай, А.І. Марущак, І.С. Мелюхін, В. Монахов, О.В. Нестеренко, А.В. Пазюк, М.Г. Прошина, П.М. Рабінович, С.П. Рабінович, О.І. Романюк, Д.О. Савельєв, О.О. Ситніков, В.С. Хижняк, К. Холодковський, С. Шевердяев та інші.

Метою статті є аналіз окремих аспектів правового регулювання права доступу до інтернету, проблеми захисту цифрових прав людини та окреслення перспектив їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі формування інформаційного суспільства є одним із головних пріоритетів державної політики для багатьох країн, зокрема й України. Сфера інформаційно-комунікаційних технологій проникає в усі сфери людського життя, стаючи його невід'ємною складовою. Ефективне використання цифрових технологій є вирішальним чинником у забезпеченні соціального й економічного розвитку.

Важливість інформаційного суспільства, а особливо ролі інтернету в забезпеченні прав людини, зростає настільки, що деякі вчені вважають доступ до інтернету базовим правом людини в умовах сьогодення. Спочатку інтернет створювався для вирішення двох основних завдань: обміну інформацією (інформаційна функція) та виконання обчислень (функціональна функція). У межах цього дослідження особлива увага приділяється інформаційному аспекту, який полягає насамперед у комунікаційній ролі інтернету. Саме ця функція зробила його ключовим компонентом інформаційної інфраструктури сучасного суспільства.

Інтернет став важливим засобом комунікації, що дозволяє людям безмежно користуватися своїм правом на свободу вираження думок або правом на пошук, отримання і передачу будь-якого роду інформації та ідей, що гарантовано ст. 19 Загальної декларації прав людини [1] та ст. 10 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [2].

Винахідник Всесвітньої Мережі Тім Бернес-Лі наголошує: «Мережа – це більше соціальне, ніж технічне явище. Задумав я її для досягнення соціального результату – допомоги людям працювати разом, – а не як технічну іграшку. Найзагальніша мета мережі – підтримка і поліпшення нашого існування у світі...» [3, с. 107].

В Україні питання правового врегулювання інтернет-відносин набуває особливої ваги у зв'язку з формуванням національного інформаційного суспільства та необхідністю окреслення напрямів інтеграції до глобального інформаційного простору.

На сьогодні в Україні не існує єдиного законодавчого визначення терміна «інтернет». Раніше, згідно із Законом України «Про телекомунікації», інтернет розглядався як всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором і базується на інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Однак цей закон втратив чинність.

Наразі правове регулювання сфери електронних комунікацій, включаючи інтернет, здійснюється відповідно до Закону України «Про електронні комунікації» [4]. Цей закон не містить прямого визначення поняття «інтернет», але встановлює правові засади для надання електронних комунікаційних послуг, до яких належить і доступ до мережі «Інтернет». Зокрема, стаття 99 цього Закону передбачає, що послуга широкосмугового доступу до інтернету у фіксованому місці є універсальною електронною комунікаційною послугою, яка має надаватися за доступною ціною. Це фактично закріплює право громадян на доступ до інтернету.

Крім того, в Україні діють інші нормативно-правові акти, які регулюють окремі аспекти використання інтернету. Зокрема, Закон України «Про інформацію» [5] встановлює основні принципи інформаційної діяльності, права та обов'язки суб'єктів інформаційних відносин. Закон України «Про захист персональних даних» [6] визначає порядок обробки, зберігання та захисту персо-

нальних даних. Також існують нормативні акти, що регулюють діяльність інтернет-платформ та соціальних мереж.

У науковій літературі інтернет розглядається як складне явище, що поєднує технічні, соціальні та правові аспекти. Деякі дослідники вважають, що інтернет-право не є самостійною галуззю права, а є частиною загальної системи права, яка потребує комплексного підходу до правового регулювання.

Таким чином, хоча в українському законодавстві відсутнє чітке визначення поняття «інтернет», існує нормативно-правова база, яка регулює різні аспекти його використання та забезпечує права громадян на доступ до нього.

Сьогодні інтернет є основним інструментом удосконалення суспільних відносин, що спричиняє підвищення його цінності. Вперше ідея визнання права на доступ до інтернету як основного права людини була зафіксована в Окінавській хартії Глобального інформаційного суспільства, відповідно до якої визнається, що «кожна людина повинна мати можливість доступу до інформаційних та комунікаційних мереж» [7]. Згодом ідея загальнодоступності інтернету входила до декларацій рівня Ради Європи [8], які містять ідею про те, що можливість повноцінної реалізації особою своїх прав ставиться у пряму залежність від можливості доступу до інтернету. У 2011 р. у звіті про розповсюдження та захисті прав на свободу висловлювань Генеральною асамблеєю ООН було визнано, що «доступ в Інтернет є частиною цих прав та свобод» [9]. Незважаючи на це, варто зазначити, що це положення не носить будь-якого юридичного характеру і не зобов'язує держави відображати цю позицію в національному законодавстві.

Роль держави у забезпеченні доступу до мережі «Інтернет» полягає не лише в гарантуванні самого права, але й у конструктивній взаємодії з постачальниками послуг. Саме від ефективної співпраці з провайдером залежить якість і доступність інтернету для широких верств населення, оскільки останні відповідають за технічну реалізацію послуг.

Водночас, на шляху реалізації державних зобов'язань у цій сфері виникають певні виклики:

Економічна доступність: оскільки інтернет є комерційною послугою, не кожен має змогу оплачувати якісний доступ. Це зумовлює необхідність запровадження державних субсидій чи створення безкоштовних публічних точок доступу.

Інфраструктурне забезпечення: держава повинна встановлювати технічні стандарти щодо будівництва і функціонування об'єктів інфраструктури зв'язку для гарантування надійного доступу до мережі.

Збереження свободи користування: визнання права на інтернет не повинно призводити до його надмірної регуляції з боку держави, що може загрожувати свободі особи.

Таким чином, державна політика у сфері інтернет-доступу має базуватися на балансі між підтримкою, регулюванням і недопущенням надмірного втручання.

Дискусія про необхідність визнання права на доступ до інтернету як невід'ємного права людини повинна походити від визначення того, чим є сам інтернет: правом чи способом реалізації прав? На нашу думку, аргументація на користь визнання такого права самостійним не повинна зводитися виключно до оцінки рівня демократизації суспільства, допустимості свободи слова та висловлювання думок.

Визнання права на доступ до інтернету як невід'ємного права громадянина покладає на державу обов'язок створення умов для можливості реалізації такого права. Цей підхід бачиться нездійсненним, особливо в нинішніх умовах, через такі обставини:

1. Створення умов реалізації права на доступ до інтернету вимагає подолання «цифрового» розриву, який виникає не тільки через труднощі технічного забезпечення території держави доступом до мережі, але й через когнітивні здібності та фізіологічні характеристики користувачів.

2. Можливість надання послуг зв'язку, у тому числі доступу до Інтернету, може потрапити в залежність від політичних, економічних та інших подій.

Крім того, незважаючи на можливість реалізації більшості конституційних прав громадян через мережу «Інтернет», обмеження доступу до останнього не стане непереборною перешкодою здебільшого для фізичних осіб, проте для юридичних – можливість реалізації своїх прав суттєво знижується.

Так, Інтернет не може бути визнаний обов'язковою та невід'ємною умовою для реалізації громадянами своїх прав, оскільки є лише інструментом, що забезпечує зручність у реалізації. У той же час, наприклад, Ст. Серф, відомий як творець інтернету, не зараховує його до невід'ємних прав громадян у зв'язку з тим, що це лише інструмент, відповідний рівню розвитку суспільства [10].

Розглядаючи питання про визнання права на доступ до інтернету як невід'ємного права кожного громадянина, необхідно сфокусувати увагу на тому, що мережа «Інтернет» – це цифровий простір, у якому громадяни можуть реалізовувати свої права, однак вона також має підкорятися правовим режимам захисту суспільства та держави. Захист прав і свобод громадян у цифровому середовищі не означає забезпечення максимальної свободи особистості в цьому просторі, у зв'язку з чим цілком закономірно запровадження як обмежень, так і заборон на доступ до мережі «Інтернет» та до поширення певних видів інформації.

Таким чином, можна стверджувати, що інтернет, безумовно, є частиною механізму реалізації конституційних прав громадян, найчастіше він виступає базовою умовою для можливості реалізації конституційного права, наприклад, на доступ до інформації. Водночас можливість визнання права на доступ до інтернету невід'ємним правом кожного громадянина на теперішній час відсутня, так як не кожен інструмент, який дозволяє людині спростити і прискорити реалізацію законних прав, повинен бути перетворений на суб'єктивне право [11].

Висновки. Підсумовуючи, варто відзначити наступне:

по-перше, цифровізація змінює суспільний устрій, розмиває юрисдикційні кордони держав, створює сірі зони, що не підпадають під правове регулювання, що призводить до високого ризику порушення прав і свобод людини, визнаних на конституційному рівні;

по-друге, цифровізація істотно впливає на традиційні права громадян, переносючи їх реалізацію в цифровий простір, що вимагає прийняття певних гарантій того, що громадянин реалізує своє право відповідно до закону;

по-третє, говорити про визнання доступу до мережі «Інтернет» конституційним правом громадян – необгрунтовано, тому що інтернет забезпечує коректну роботу цифрового простору з технічної точки зору і найчастіше є ключовим механізмом, з допомогою якого можуть бути реалізовані права громадян, тобто доступ в «Інтернет» є складовим механізмом для реалізації традиційних конституційних прав громадян, але не самостійним суб'єктивним правом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
3. Бернерс-Лі Т. Заснування павутини: З чого починалася і до чого прийде Всесвітня Мережа / пер. з англ. А. Іщенко. К.: Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2007. 207 с.
4. Про електронні комунікації: Закон України № 1089-IX в редакції від 01.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>.
5. Про інформацію: Закон України № 2657-XII в редакції від 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
6. Про захист персональних даних: Закон України № 2297-VI в редакції від 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
7. Посібник з прав людини для інтернет-користувачів. URL: <https://rm.coe.int/16802e3e96>.
8. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті». URL: <https://old.apitu.org.ua/wsis/dp>.
9. Human Rights Council. 17th session. Agenda item 3. Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/782486>.
10. Доступ до Інтернету не є правом людини. URL: <https://ms.detector.media/onlain-media/post/8262/2012-01-12-dostup-do-internetu-ne-ie-pravom-lyudyny>.
11. Пирого І.С., Колб С.О. Інформаційні права людини в цифровому просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 89: ч. 1*, с. 216–222.